

УДК 343.98

Степанюк Руслан Леонтійович, професор кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8201-4013>

Ланта Сергій Павлович, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-5401-5086>

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИКИ В УКРАЇНІ

Процеси глобалізації, які притаманні розвитку сучасного світу, зумовлюють потребу пошуку шляхів взаємної інтеграції одержаних знань у різних галузях. Однією з таких глобальних наук, розуміння якої дещо відрізняється у різних державах, є криміналістика. Історично склалось так, що в Україні вона побудована на радянському фундаменті і в сучасних умовах стає все менш спроможною задовольняти потреби органів правопорядку в розробленні дієвих засобів, прийомів і методів доказування в кримінальному провадженні. Не дивлячись на тривалі дискусії та сприйняття більшістю науковців таких перспективних шляхів удосконалення положень криміналістичної науки, як впровадження інновацій у галузі криміналістичної техніки та судової експертизи, створення рекомендацій для

судового провадження та для здійснення професійного захисту від кримінального переслідування, застосування криміналістичних рекомендацій в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві тощо, слід визнати, що усталені уявлення про природу і систему даної науки фактично гальмують ці та інші напрями її розвитку.

На нашу думку, однією з причин сьогоденного кризового стану криміналістики в Україні є домінування застарілих теоретичних положень, розроблених ще за радянських часів щодо її як науки виключно юридичної природи, яка суттєво відрізняється від криміналістики західноєвропейських країн, Великої Британії та США. Тому сьогодні в Україні система знань у галузі криміналістичної техніки розвивається вкрай повільно. Це пов'язано не тільки з загальним відставанням від розвинених країн через економічні негаразди, а і з фактичною відсутністю можливостей у фахівців з природничих і технічних наук здійснювати дослідження з криміналістики через формальну невідповідність галузі знань вищої освіти.

Наведені обставини свідчать про актуальність дослідження проблеми з'ясування дійсної природи та формування системи криміналістичної науки з урахуванням досвіду провідних країн світу. В цьому сенсі видається доцільними спроби пошуку шляхів інтеграції підходів щодо розуміння даних питань у найбільш розвинених країнах світу та можливостей адаптації відповідних досягнень в українські реалії.

Наприклад, у США та інших країнах англо-саксонської системи права найбільш близькими до криміналістики дисциплінами є природничо-технічна Forensic Science (судова наука), яка являє собою застосування будь-яких наукових методів і технік у кримінальному розслідуванні та судовому розгляді, та гуманітарна Criminal Investigations (наука про кримінальне розслідування). При цьому остання вміщує рекомендації щодо дій органів поліції та прокуратури під час розслідування злочинів і підготовки обвинувачення в суді і, виходячи з її змісту, найбільш схожа з сучасною

криміналістикою України. В обох країнах вони викладаються в юридичних закладах вищої освіти, а практичні рекомендації застосовуються в діяльності органів правопорядку з виявлення та розслідування злочинів.

У свою чергу в Німеччині переважна більшість науковців відносять криміналістику до числа неюридичних кримінально-правових наук разом із кримінологією та судовою наукою, що об'єднує судову медицину, судову психіатрію, судову психологію, судову біологію, судову хімію, судову фізику, судово-ядерну науку та інші судові дисципліни.

У Франції криміналістику вважають мистецтвом виявлення, дослідження та ідентифікації матеріальних (речових) доказів, їх використання в доказуванні. Визнається її подвійна природа, оскільки з одного боку вона вивчає юридичні явища, пов'язані з доказуванням, з іншого вимагає мультидисциплінарних знань і навичок з різних гуманітарних, природничих і технічних наук, які можуть бути пристосовані до розслідування злочинів і судового розгляду. При цьому криміналістика охоплює такі галузі як технічна поліція, наукова поліція, судову медицину та пов'язані з ними судові науки.

В Україні також панує уявлення про криміналістику як значно більш широку науку, ніж дисципліна про кримінальне розслідування. Проте, якщо подивитись на зміст криміналістичної літератури, зокрема, навчальної, для такого ствердження немає вагомих підстав. Тактичні та методичні криміналістичні рекомендації для адміністративного, цивільного та господарського судочинства фактично відсутні. Наукові дослідження в галузі криміналістичної техніки для судово-експертної діяльності виокремились в окрему галузь «Судова експертиза», природа та система якої залишається нез'ясованою. Отже, уявлення про криміналістику як науку виключно юридичної природи, що залишилось у спадок від радянських часів, фактично призвело до виродження природничо-технічного напрямку криміналістичних досліджень і перетворило сучасну українську криміналістику на гуманітарну

науку про кримінальне розслідування, аналогом якої можна вважати дисципліну Criminal Investigations у США. Водночас розділи криміналістичної техніки та судової експертизи належним чином не розвиваються через відсутність чіткого розуміння обсягу та місця відповідних знань в існуючій системі наук. Природничо-технічної дисципліни на зразок Forensic Science в Україні немає, а відповідні положення розглядаються в різних науках, зокрема, криміналістиці, судовій експертизі, судовій медицині, судовій психіатрії, біології, хімії, машинознавстві тощо. Зазначені обставини не дають можливості формувати системні знання про використання досягнень природничо-технічних наук у вирішенні завдань кримінального судочинства.

З метою удосконалення вітчизняних уявлень про криміналістику з урахуванням досвіду США та інших країн, як тих, що диференціюють природничо-технічні та юридичні знання про прийоми, засоби і методи доказування, так і тих, що намагаються зберігати єдину криміналістичну науку, видається доцільним здійснити перегляд усталених поглядів на неї з метою: повернення до концепції її подвійної (природничо-технічної та юридичної) природи; уточнення предметної області криміналістичної техніки і формування даного розділу як системи природничо-технічних галузей на зразок Forensic Science; поглиблення вивчення питань щодо співвідношення з криміналістикою таких наук як теорія ОРД, судова експертиза, юридична психологія, судова медицина, судова психіатрія і можливостей інтеграції відповідних досягнень у межах природничо-технічних і юридичних розділів криміналістики; уточнення системи криміналістики в напрямі формування її трьохчленної структури: 1) загальні положення криміналістичної науки; 2) природничо-технічна криміналістика; 3) юридична криміналістика.

Вважаємо, що реалізація зазначених положень надасть новий поштовх у розвиток знань про природу і систему криміналістики як науки та пошук шляхів виходу з нинішнього кризового становища цієї галузі знань в Україні.